

Cesty a cestování ve filologickém pohledu

Cesty a cestování v jazyce a literatuře. Acta Universitatis Purkynianae 11, Studia Literaria et Linguistica. Ústí n. Labem, PdF UJEP 1995.

Motivy cesty a putování (cestování) patří k nejstarším motivům v jazyce, literatuře i umění vůbec. Už samotný lidský život, symbolicky ztělesněný cestou či poutí od narození k smrti (a jak v recenzované publikaci výstižně připomíná E. Petru - obdobně i v duchu středověké náboženské tradice cesty ke spasení či Bohu) evokuje atmosféru věčného lidského hledání, nalézání a poznávání, ale i objevování smyslu života. Připomíná nám věčnou lidskou touhu po novém, krásnějším a uspokojivějším, po úniku ze všednosti a každodenních útrap.

Není tedy divu, že tento jeden z leitmotivů lidského snažení nepřitahuje jen samotné umělce, ale rovněž tak i lingvisty a literární teoretiky. Jeden z posledních důkazů přináší sympatický sborník *Cesty a cestování v jazyce a literatuře*, který na sklonku roku 1995 vydala UJEP v Ústí n. Labem jako materiály z vědecké konference, již tamní Katedra bohemistiky organizovala ve dnech 06.-08.09.1994.

Není v možnostech stručné recenze analyzovat všechny příspěvky (je jich 46). V základní struktuře se sborník dělí na tři části.

1. *Cesty a cestování v jazyce* nejsou podle běžného očekávání věnovány jen onomas-tické problematice, ale zahrnují mnohem pestřejší tematickou paletu. A tak vedle příspěvků, které se věnují jménům cest v historickém, soudobém i nářečním pohledu, mohou zaujmout např. i obecné úvahy o sémantických vztazích mezi slovy *cesta* a *poutí* v češtině a slovinštině, zamýšlení nad názvy cestovních kanceláří, nad názvy kolejnicových dopravních prostředků, jízdenek apod. Přínosné jsou rovněž stati věnované českým stopám v Braniborsku (Berlín a

Postupim) a zážitkům z cestování po Anglii v díle K. Čapka a Z. Kočové.

2. Ani ve druhé části *Cesty a cestování ve starší literatuře* nenacházíme rigorózní tematickou omezenost. Ne náhodou tady dominují díla renesanční i se svými přesahy do doby manýrismu, která obsahují zejména v českém historickém kontextu implicitně i jedno z cestovateckých dilemat - totiž buď ono putování radostně objevné a poznávací - nebo naopak vynucené bloudění, jak nám je od oněch lomových časů soumraku středověku připomíná J.Á. Komenský. (Nutno poznamenat, že lingvistické a literární dělení sborníku přináší sporadicky i mezní či spíše nadřazené filozofické přístupy, např. v příspěvcích, které jsou věnovány "jazykové stránce" středověkých cestopisů.)

3. Ještě členitější je poslední část *Cesty a cestování v moderní literatuře*. Má na tom bezesporu podíl i skutečnost, že zhruba před sto lety, tj. v době minulého *fin de siècle*, jsou v umění všechny dosud známé reálné pouti a cesty obohaceny i současně problematizovány možnostmi cest imaginárních (N. Mísová). A není to jen zvýšená komplikace mezilidských vztahů, ale i zvýšená složitost lidského života (a tudíž i cestování) přes jeho paradoxní ulehčování stále problematičtějším pokrokem. Nepřekvapí nás tedy pozornost věnovaná problémům emigrace (nejen české, ale i např. ruské) fantastické i vědecko-fantastické literatuře, staronovému motivu bloudění i tuláctví, oné "neuchopitelnosti" a "neurčitosti" cíle našeho putování, již nám XX. stol. nejednou v nárazových vlnách absurdity svého vývoje dalo bytostně pocítit.

Celou knížku doplňuje stat' anglického bohemy R. B. Pynseta věnovaná Čapkovým a Durychovým cestám. Tento příspěvek jakoby explicitně podtrhával jistotu poznání, že totiž i přes dominantní postavení bohemisticky laděných příspěvků není zdaleka možné ústecký sborník považovat za úzkou záležitost tamní katedry bohemistiky.

Nadčasovost motivu cesty a putování spolu se silnými nadnárodními konotacemi

každé lidské poutí (od individuálního k obecně lidskému) dělá z tohoto sborníku (mimořadně pečlivě redigovanému) inspirativní a zajímavou knížku. Bezpochyby si ji přečtou nejen filologičtí badatelé, učitelé a studenti, ale snad i další zájemci, jimž "evergreenový" motiv cesty evokuje nekonečnost lidského snažení i souzvuk s vlastním putováním životem. Jím všem bych rád tento sborník doporučil.

Oldřich Richterek

Pospíšilův fenomén šilenství

Fenomén šilenství v ruské literatuře 19. a 20. století. Brno 1995, 151 s.

Karel Čapek rok před svou smrtí o Alexandru Sergejeviči Puškinovi mj. napsal, že by "bez Puškina chybělo ruské literatuře něco jako druhý nekonečný prostor(...). Chyběl by jí harmonický smír(...). Celá Rus je ve svém realismu, celá ruská duše je v Puškinovi".

Čapek sice viděl Puškinův "harmonický smír", který byl ovšem zejména v posledních letech básnickova života zdánlivý, nepostřehli však, že u Puškina je v některých jeho verších zpodobněn klasický typ tzv. zbytečného člověka, "Nedej, bože, abych zešlel" je název jedné jeho básně z počátku třicátých let. Vyjádřil v ní strach člověka ze šilenství.

Fenomén šilenství v ruské literatuře 19. a 20. století je námětem a obsahem nové knihy renomovaného brněnského rusisty a slavisty Iva Pospíšila, docenta Filozofické fakulty, kterou vydala Masarykova univerzita v Brně.

Podle Iva Pospíšila má tato kategorie šilenství, které je výrazným projevem existenciální krize, "tvaroslovný a žánrový význam". Autor se nejprve zamýšlí nad povahou společenského a kulturního vývoje v Rusku a zkoumá, jakou funkci plnilo téma

šilenství, jež bylo nedílnou součástí literatury mj. jako důsledek ruské podvojnosti, duality, či jako etické gesto. Propracovává se však k podstatě této kategorie velmi široce: nejprve hledá "ruské specifikum", zvláštní rysy ruského myšlení, které je podle něj mj. "spojeno s církevním schizmatem v polovině 11. století a s tatarským vpádem do Evropy ve 13. století, s rozkladem jednotné Kyjevské Rusi a s narušením kontinuálního politického a kulturního vývoje" (s. 13).

Motivy šilenství nachází Pospíšil nejen v Puškinově Měděném jezdcí či v Pikové dámě, v Gribojedovovu Hoři z rozumu, v Gogolových Bláznových zápiscích a v Nose, v Idiotovi Dostojevského nebo v Bulgakovově románu Mistr a Markétka. Přitom je přirozené, a to Pospíšil zdůrazňuje, že každý z uvedených a z celé řady dalších ruských autorů pojímá šilenství jinak a "naplňuje je jiným obsahem".

Ivo Pospíšil již ve dvou svých předcházejících knižních publikacích Ruská románová kronika (1983) a Labyrint kroniky (1986), zevrubně analyzoval románové dílo Nikolaje Semjonoviče Leskova. Také v jeho